

Parengė

Jurga Zacharkienė
LR Švietimo kokybės ir regioninės politikos departamento
Regioninės politikos analizės skyriaus vyr. specialistė
el. paštas jurga.zacharkienė@smm.lt
Tel. (8 41) 524 657

Doc. dr. Gintaras Šaparnis
Šiaulių universitetas
el. paštas saparnis@cr.su.lt

Tyrimo tikslas – ištirti ir įvertinti suaugusiųjų, siekiančių įgyti vidurinį išsilavinimą, švietimo prieinamumo sąlygas.

Tyrimo objektas – suaugusiųjų, siekiančių įgyti vidurinį išsilavinimą, švietimo prieinamumas.

Tyrimo metodologinis pagrindas – socialiniuose moksluose susiformavusi kokybinių ir kiekybinių tyrimų samprata. Tyrimo **metodai**: mokslinės literatūros ir teisinės bazės analizė; anketinė švietimo vartotojų apklausa, statistinė apklausos rezultatų analizė; pusiau struktūrinis interviu su švietimo organizatoriais ir jo duomenų analizė. Pagal pasirinktas duomenų grupes rinkta ir analizuota statistinė informacija, sukaupta Švietimo valdymo informacinės sistemos ir Lietuvos statistikos departamento duomenų bazėse.

Tiriamieji ir tyrimo laikas. Tyrimas atliktas 2012 m. gegužės mėnesį visose Šiaulių apskrities savivaldybių bendrojo ugdymo mokyklose, įgyvendinančiose suaugusiųjų vidurinio ugdymo programą (toliau – SVUP): Akmenės r. savivaldybės suaugusiųjų mokymo centre, Joniškio jaunimo ir suaugusiųjų mokykloje, Kelmės r. savivaldybės suaugusiųjų mokymo centre, Pakruojo suaugusiųjų ir jaunimo švietimo centre, Radviliškio Lizdeikos gimnazijoje, Šiaulių r. Kuršėnų Lauryno Ivinskio gimnazijoje, Šiaulių suaugusiųjų mokykloje. Tyrimo tikslui pasiekti atrinktos tikslinės grupės: 14 švietimo organizatorių (septynių švietimo įstaigų vadovai ir septynių savivaldybių administracijų švietimo skyrių specialistai, kuruojantys suaugusiųjų ugdymą) ir minėtų mokyklų 11–12 suaugusiųjų klasių mokiniai. Apklausoje dalyvavo 292 mokiniai (46 proc. visų Šiaulių apskrities savivaldybių suaugusiųjų mokinių). Respondentų demografinės charakteristikos iš esmės atspindi ne tik Šiaulių apskrities, bet ir šalies suaugusiųjų mokinių ypatumus.

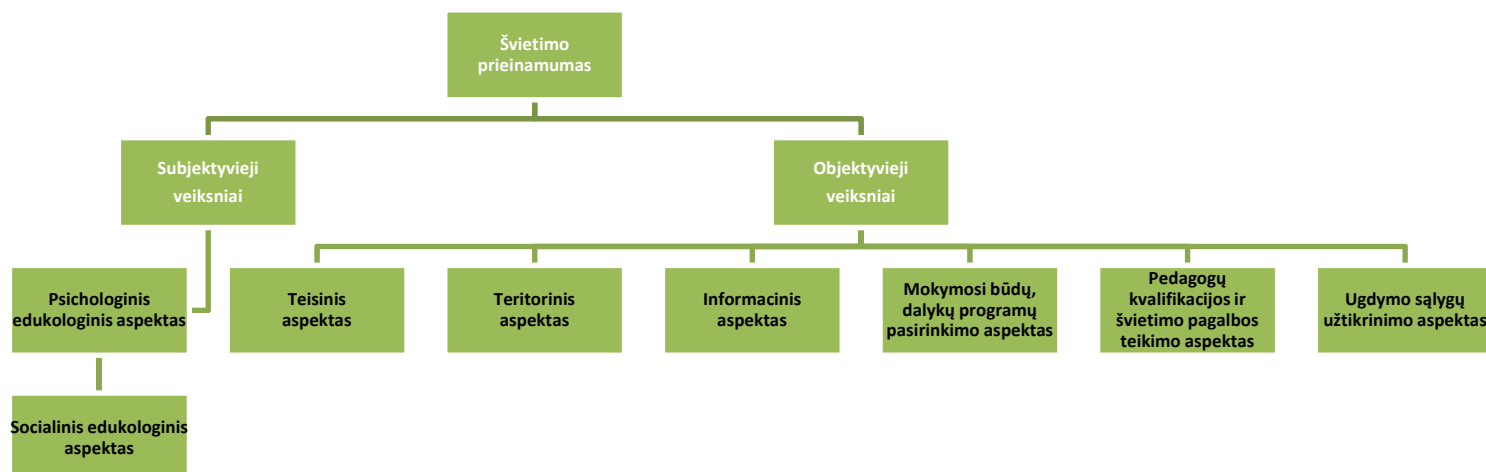
Tyrimo problema ir aktualumas. Europos Sąjungoje buvo siekiama, kad iki 2010 m. 12,5 proc. dirbančių žmonių, kurių amžius yra nuo 25 iki 64 metų, mokytųsi, tačiau šio rodiklio pasiekti nepavyko. Palyginti su kito-

mis Europos Sąjungos šalimis, Lietuvos 20–64 metų gyventojų mokymosi lygis yra žemas, nors nuo 2003 m. augo ir 2011 m. siekė 5,9 proc. Vidurinio išsilavinimo įgijimo rodikliai liudija, kad Lietuvoje vis daugėja 18–24 metų jaunuolių, įgijusių vidurinį išsilavinimą, tačiau tolesnio mokymosi, įgijus vidurinį išsilavinimą, rodiklis prastėja. Be to, ryškėja skirtumai tarp 18–24 m. jaunuolių, kurie neturi vidurinio išsilavinimo ir nesimoko, dalies miestuose ir kaimuose ir tarp tokių vyrų ir moterų dalies. Vis dažniau yra keliamas mokymosi prieinamumo ir tolygumo įvairių gyventojų socialinių sluoksnių ir regionų atžvilgiu klausimas, nes būtent švietimo prieinamumas atspindi švietimo sistemos veiksmingumą ir galimybę lanksčiai atitikti įvairius visuomenės švietimo poreikius.

Teorinė švietimo prieinamumo samprata. Mokslinėje literatūroje nėra bendro švietimo prieinamumo sąvokos apibrėžimo. Autoriai nurodo įvairių švietimo prieinamumą apibūdinančių veiksnių, kai kurie iš jų turi ir bendrų bruožų. Veiksniai ir rodikliai skiriasi dėl to, kad švietimo prieinamumas gali būti analizuojamas ir vertinamas įvairiais aspektais – teritoriniu, socialinio teisingumo, teisiniu ir kitais. Bendra yra tai, kad švietimo prieinamumas suprantamas kaip daugialypis reiškinys ar sistema, sudaryta iš dalių, kurias galima analizuoti nusistačius rodiklius, atspindinčius pasirinktą aspektą.

Švietimo prieinamumas yra apibrėžtas Švietimo įstatymo (Žin., 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853, 2011, Nr. 38-1804) trečiajame skirsnyje „Švietimo prieinamumas ir kokybė“ ir pirmiausia apibūdinamas kaip Lietuvos gyventojų teisė ir pareiga mokytis, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją. Švietimo įstatyme reglamentuojami įvairūs Lietuvos gyventojų švietimo prieinamumo aspektai (galimybė pasirinkti švietimo programas, švietimo teikėją; teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba; teisė mokytis tikybės, ir t. t.) ir švietimo prieinamumo užtikrinimas dirbantiems, riboto judumo asmenims, socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių.

1 pav. Suaugusiųjų švietimo prieinamumo veiksniai ir aspektai

Tyrimo struktūra. Švietimo prieinamumas pasirinktas tyrinėti dviem aspektais: **subjektyviuoju** (paties besimokančiojo atžvilgiu) ir **objektyviuoju** (tam tikrų mokymosi sąlygų sudarymo atžvilgiu) (1 pav.). Teorinis tyrimo pagrindas – įvairių autorių (R. Laužacko, V. Tūtlio, I. Kučingytės, R. Rakučio) apibrėžti švietimo prieinamumą atspindintys veiksniai ir aspektai, taip pat švietimo įstatymu ir kitais teisės aktais nustatyti reikalavimai švietimo prieinamumui užtikrinti ir SVUP organizuoti.

Tyrimo išvados

Išanalizavus suaugusiųjų švietimo prieinamumą **psichologiniu edukologiniu ir socialiniu edukologiniu aspektu** galima teigti, kad vyrauja išsilavinimo ir profesiniai motyvai, skatinantys suaugusiuosius grįžti į švietimo sistemą ir mokytis, nes daugumos ateities perspektyvos siejamos su studijomis aukštojoje mokykloje ar sėkmingu įsidarbinimu. Suaugusių asmenų poreikiai yra tenkinami, jei sudaroma galimybė mokymąsi suderinti su darbu, jei yra geri pedagoginiai mokinių ir mokytojų santykiai ir jei mokymo turinys yra aktualus, suprantamas ir pritaikytas patirtiniam suaugusiųjų mokymui.

Suaugusiųjų švietimą reglamentuojančios teisinės bazės analizė parodė, kad švietimo prieinamumas **teisiniu aspektu** yra pakankamas: teisės aktais yra įteisintos suaugusiųjų švietimo prieinamumo galimybės ir teisinė bazė yra nuolat atnaujinama.

Tyrimo duomenimis, dauguma švietimo organizatorių ir vartotojų **teritorinį švietimo prieinamumą** vertina teigiamai: yra švietimo įstaigos, organizuojančios SVUP; švietimo įstaigos siekia patenkinti įvairius mokinių poreikius, siūlydamos mokytis įvairiais mokymosi būdais. Švietimo organizatorių nuomone, teritorinį švietimo prieinamumą padidintų mokinių važiavimo išlaidų kompensavimas, mokinių vežiojimo organizavimas, suaugusiųjų klasių atidarymas kaimo mokyklose. Šalies mastu išryškėjo šios problemos: dalyje savivaldybių (2011 m. – 11 savivaldybių) nėra suaugusiųjų mokyklų; mokyklų išsidėstymas palankesnis miestuose gyvenantiems mokiniams; tik trečdalis mokinių mokosi pagal akredituotą SVUP; mokykloms, kuriose mažėja mokinių skaičius ir nėra dviejų 11 klasių, kyla grėsmė iki 2015 m. būti likviduotoms, kaip neakreditavusioms SVUP.

Suaugusiųjų **švietimo prieinamumas informaciniu aspektu** daugumos švietimo organizatorių buvo vertinamas teigiamai, o mažesnės dalies – kaip turintis trūkumų, siejamų su informacijos neišsamumu ir per menku informavimo formų panaudojimu. Švietimo vartotojai švietimo prieinamumą informaciniu aspektu vertino daugiau teigiamai nei neigiamai. Švietimo vartotojų vertinimu, mažiau prieinama yra informacija apie mokytojus, jų kvalifikaciją ir numatomus renginius, o mokyklų interneto svetainių trūkumas – neaktuali ir laiku neatnaujinama informacija. Šie trūkumai ir menkas švietimo vartotojų informacijos paieškų aktyvumas leidžia daryti išvadą, kad mokyklų teikiama informacija turi būti tobulinama ir formos, ir turinio prasme.

Dauguma švietimo organizatorių ir švietimo vartotojų suaugusiųjų **švietimo prieinamumą mokymosi būdų bei formų pasirinkimo aspektu** vertino teigiamai dėl galimybės pasirinkti vieną iš kelių mokymosi organizavimo būdų, mažesnė dalis švietimo organizatorių mokymosi būdų pasirinkimo galimybes vertino iš dalies teigiamai dėl nepakankamai plataus mokymosi būdų ir formų pasirinkimo spektro ir neįgyvendinto nuotolinio mokymosi būdo.

Nors dauguma švietimo organizatorių ir švietimo vartotojų suaugusiųjų **švietimo prieinamumą dalykų programų pasirinkimo aspektu** vertino teigiamai, o gana menką dalykų pasirinkimo pasiūlą mokyklose švietimo organizatoriai argumentavo minimaliais suaugusiųjų asmenų poreikiais ir

nepakankamu finansavimu, iš švietimo vartotojų apklausos ir duomenų bazėse pateiktos informacijos išryškėjo šie probleminiai švietimo ypatumai:

- Dalis mokyklų neturi galimybių įgyvendinti mokomųjų dalykų programų (gamtos mokslų, užsienio kalbų, kūno kultūros) arba šios galimybės yra minimalios dėl skurdžios mokymo bazės, mokytojų specialistų ir lėšų trūkumo. Dėl to dalis mokinių negali gerai pasirengti egzaminams ir siekti numatytų ateities perspektyvų.
- Neturėdami galimybių pasirinkti pageidaujamų mokomųjų dalykų, dalis mokinių mokosi savarankiškai arba mišriose grupėse (dėl to praranda kokybiško ugdymo galimybę) arba turi rinktis kitus mokomuosius dalykus.
- Mokyklose nėra skiriama pakankamai dėmesio vienam iš svarbiausių ugdymo planavimo komponentų – mokinių individualių ugdymo planų sudarymui ir mokinių konsultavimui, neatliekama išsami mokinių mokymosi poreikių ir pagrindinio ugdymo pasiekimų analizė.
- Vis daugiau suaugusiųjų, siekiančių vidurinio išsilavinimo, orientuojasi į minimalius dalykų programų rinkinius: vis daugiau mokinių mokosi tik vienos užsienio kalbos; vis daugiau yra pasirenkama mokytis tik anglų kalbos, nesirenkant kitų Europos Sąjungos kalbų (vokiečių, prancūzų); pasinaudojama galimybe nesirinkti kūno kultūros pamokų; atsakoma mokytis pasirenkamųjų dalykų; pasirenkamas minimalus dalykų ir pamokų skaičius.
- Mokinių pasirinkti mokomųjų dalykų rinkiniai yra gana vienodi ir neatitinka šiuolaikinio vidurinio ugdymo programos esmės – individualizavimo ir diferencijavimo galimybių įgyvendinimo.

Švietimo organizatoriai suaugusiųjų **švietimo prieinamumą psichologinės, specialiosios, socialinės pagalbos teikimo aspektu** vertino kaip nepakankamą dėl neįsteigtų pagalbą teikiančių specialistų etatų. Nors bendras specialiųjų pedagogų, psichologų ir socialinių pedagogų, dirbančių šalies suaugusiųjų mokyklose, skaičius per penkerius metus augo, o specialiųjų poreikių mokinių skaičius padidėjo trečdaliu, tačiau daugiau nei pusėje suaugusiųjų mokyklų ši pagalba yra neprieinama.

Dauguma švietimo organizatorių suaugusiųjų **švietimo prieinamumą pedagogų kvalifikacijos aspektu** vertino iš esmės teigiamai: mokytojų kvalifikacija atitinka teisės aktų reikalavimus, kasmet augo mokytojų, turinčių aukštąjį išsilavinimą ir pedagogo kvalifikaciją, dalis ir mokytojų metodininkų dalis; nors mokyklose nėra andragogo kvalifikaciją turinčių mokytojų, tačiau dauguma yra dalyvavę andragogų kursuose, dalis yra įgiję andragogo praktiko kompetenciją. Tačiau pagal duomenų bazėse pateiktą informaciją galima teigti, kad tik tie suaugusiųjų klasių mokiniai, kurie mokosi jaunimui skirtose gimnazijose ar kartu su jaunimo mokyklos mokiniais, turi daugiau galimybių gauti aukštesnės kvalifikacinės kategorijos mokytojų teikiamas ugdymo paslaugas.

Suaugusiųjų **švietimo prieinamumą materialinių ugdymo sąlygų aspektu** ir švietimo organizatoriai, ir švietimo vartotojai vertino teigiamai dėl gana gero mokyklų aprūpinimo mokymo priemonėmis (ypač – kompiuterine technika). Nepalankiai švietimo organizatorių buvo įvertintos sąlygos ugdyti specialiųjų poreikių mokinius: judėjimo negali turintiems mokiniams prieinama tik dalies mokyklų pirmojo aukšto aplinka, nėra tinkamų techninių pagalbos priemonių, skirtų įvairių specialiųjų poreikių turintiems mokiniams ugdyti. Dalis mokyklų neturi tinkamų sąlygų organizuoti mokomųjų dalykų mokymą ar vidurinio ugdymo programą kartu su profesinio mokymo moduliais. Menkiausia yra gamtos mokslų ir sporto bazė, dalyje mokyklų jos apskritai nėra. Ne visose mokyklose įrengtos skaityklos. Švietimo vartotojai nepalankiai vertino klasių šildymą šaltuoju metų laiku, tualetų būklę, aprūpinimą higienos priemonėmis.

Su tyrimo medžiaga galima susipažinti Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto bibliotekoje